

İslam Eğitim Geleneğinin Teşekkülünde Hadislerin Etkisi: Rihle Örneği¹

The Effect of Hadiths on the Formation of the Islamic Education Tradition: The Case of Rihla

Yusuf Bahri GÜNDOĞDU²

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş Tarihi / *Received*: 16.08.2022

Kabul Tarihi / *Accepted*: 08.11.2022

Doi: 10.48146/odusobiad.1162990

Atıf / Citation: Gündoğdu, Y. B., (2022). “İslam Eğitim Geleneğinin Teşekkülünde Hadislerin Etkisi: Rihle Örneği” ODÜSOBİAD 12 (3), 2749-2762 Doi: 10.48146/odusobiad.1162990

Öz

Hicri 7. asırda iki büyük medeniyetin sınırında yaşamış, medeniyetten uzak câhilî bir yaşam süren Arap toplumu, İslamiyet'in zuhûruyla büyük bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. İslam öncesi döneme dair yazılı neredeyse hiçbir belge bulunmayan Câhiliye dönemi Arapları, Kur'an-ı Kerim'in ilke ve mesajları ve Hz. Peygamber'in örneklik ve uygulamalarıyla başlayan büyük bir medeniyetin inşasını gerçekleştirmişlerdir. Şüphesiz bu büyük dönüşümde Kur'an-ı Kerim'in daha en başta ilme ve eğitime sevk eden mesajları büyük bir etkiye sahiptir. Kur'an'ın yoğun ilim ve eğitim vurgusu Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla hayat bulmuş ve anlam kazanmıştır. “Ben öğretmen olarak gönderildim.” mesajıyla tarafını ilmin ve eğitimin yanında belirleyen Hz. Peygamber gerek uygulamaları ve gerekse vermiş olduğu sözlü mesajları ile sonraki dönemler için büyük bir ilim ve eğitim geleneğinin oluşmasının yolunu açmıştır. İlim talebi yolunda önceki dinlerde eşine rastlanmayacak kadar büyük teşvikler, Müslümanları büyük birer ilim ve eğitim taliplerine çevirmiştir. “İlim Çin'de bile olsa alınır.” hadisi ve benzeri mesajlar İslam eğitim tarihinde önemli bir yer tutan ilim yolculuklarının (rihle) önünü açmıştır. Hatîb el-Bağdâdî de Hz. Peygamber'in mesajlarının bir eğitim geleneği olarak “rihle”ye dönüşmesini aynı isim altında bir eser olarak ortaya koymuştur. Buna göre, ayetlerin ilim vurgusu yanında Hz. Peygamber'in ümmetine ilmi ve eğitimi bir hedef olarak göstermesi, büyük bir ilim ve eğitim geleneğinin oluşmasının zemini olmuştur.

Anahtar kavramlar: Hadis, eğitim, İslam eğitim geleneği, rihle.

Abstract

Arabian society, which lived on the border of two great civilizations in the 7th century in an ignorant life away from civilization, experienced great changes and transformations when Islam emerged. The Arabs of the Age of Jahiliyya, who had almost no written document about the pre-Islamic period, built a great civilization that started with the principles and messages of the Qur'an and the example and practices of the Prophet. No doubt, the messages of the Qur'an, which guided people toward science and education in the first place, had great effects on this great transformation. The education-intensive messages of the Qur'an came to life and gained meaning with the practices of the Prophet. With his message, “I was sent as a teacher” the Prophet paved the way for the formation of a great scientific and educational tradition for the following periods with his practices and verbal

¹ 24-26 Kasım 2021 tarihlerinde gerçekleştirilen Türk Kültürü Sanatı ve Edebiyatında Hadisler isimli sempozyumda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

² Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, E-mail: yusufbahri.gundogdu@omu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8305-8993

messages. Unmatched in previous religions, the great incentives on the way leading to the demand for knowledge turned Muslims into great seekers of knowledge and education. The Hadith "Achieve knowledge even if it is in China" and similar messages paved the way for scientific journeys (Rihla), which have an important place in the history of Islamic education. Hatib al-Baghdadi revealed the transformation of the messages of the Prophet into "Rihla" as an educational tradition with his work under the same name. In this way, in addition to the emphasis of the verses on science, the Prophet's pointing out science and education to his ummah as a target was the basis for the formation of a great scientific and educational tradition.

Keywords: Hadith, education, Islamic education tradition, rihla

Giriş

İslam Öncesi Arap Toplumunda İlim ve Eğitim Durumu

İslam dini miladi 7. asırda Arap Yarımadasında doğmuştur. Araçların İslam'dan önceki yaşamını tasvir eden en önemli kavram "Câhiliye" kavramıdır. Philip Hitti, Câhiliye dönemini "İslam'ın doğuşuna takaddüm eden asır" (Hitti, 1995: I/131) olarak ifade eder. İbn Manzûr [v.1233], *Lisânü'l-Arab*'da Câhiliye kavramının kökü olan "cehl"i ilmin zıddı olarak belirtir (İbn Manzûr, t.y., s. I/713). Râgıb el-İsfehânî [v.1108] de *el-Müfredât* isimli eserinde "cehl" kavramına üç anlam³ yüklemekte ve bunların birincisi olarak bilgiden yoksunluğu dile getirmektedir (el-İsfehânî, 1996: 143). Ona göre, cehl'in asıl anlamı budur. Cevâd Ali, İslam öncesi dönemi ifade eden bir kavram olarak Câhiliye'nin, temelde okuma-yazma bilmemeyi ifade ettiğini belirtir. Çünkü ona göre İslam öncesinde Araplar, okuma-yazma bilmeyen, yazının çok az olduğu ümmî bir toplum idi (Ali, 1993: VIII/91).

İslam öncesi dönem incelendiğinde, okuma-yazmanın kimi ticaret merkezlerindeki bir kaç kişi ile sınırlı olduğu görülecektir. Buna karşın cehâlet toplumunda oldukça yaygın bir hâl almıştır (Şerif, 1991, s. I/151). Tarihsel veriler de bunu doğrulamaktadır. Belâzurî'ye göre, Arap yarımadasının en önemli şehri olarak sayılan, dinî ve ticarî merkezi Mekke'de okuma-yazma bilenlerin sayısı 17'dir (el-Belâzurî, t.y., s. 660). Hicaz bölgesinin bir diğer önemli şehri olan Yesrib'de de (Medine) durum farklı değildir. Medine'de okur-yazar olanların sayısı en fazla 12'dir (el-Belâzurî, t.y.: 633-664).

İslam'dan önce Arabistan'da kurulu bir eğitim düzeninden bahsetmek mümkün değildir. Bir eğitim kurumu olarak ifade edilebilecek yegâne kurum "küttâp"lardır. Cevâd Ali'ye göre, küttâplar çocukların okuma-yazma ve temel bilgiler öğrendiği okullardır (Ali, 1993: VIII/291). Ancak yukarıda verilen okur-yazar sayıları dikkate alındığında, küttâpların toplumdaki etkisinin oldukça düşük seviyede kaldığı söylenebilir.

İslam öncesi dönemi inceleyen kapsamlı çalışmalar bile, döneme ait öğretim faaliyetleri veya okutulan derslerden söz etmemektedir. Zira bu döneme ait hiçbir belge, çocukların eğitimine dair kesin bir bilgi sunamamaktadır (Ali, 1993: VIII/297). Genel olarak ilkel kültürlerde görevi öğretim olan kimselere rastlanmaz. Câhiliye dönemini inceleyen eserlerde de bu dönemde görev yapmış öğretmen isimleri zikredilememektedir (Ali, 1993: VIII/300). Daha çok yaşanan toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenen bu eğitimlerde, öğretmenlik rolünü aile ve akrabalar üstlenmektedir (Goody, 2017: 187). Buna uygun

³ "Cehl" in diğer iki anlamı ise "bir şeyin aksine inanmak" ve "inandığı şeyin aksine hareket etmek" tir.

olarak Câhiliye döneminde ticaretle meşgul olan kimi aileler, ihtiyaçları doğrultusunda çocuklarına yazı yanında, biraz da hesap öğretmişlerdir. Bu da günlük hayatta işlerine yetecek kadarını ifade etmektedir.

İslam öncesi dönemde gelişme gösteren alanların başında şiir ve hitabet gelmektedir. Soy-sop ilmi (ilm-i ensâb) de Arapların kendi geliştirdikleri ilimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Corci Zeydân'a göre, bu ilimler dışında Arapların bildikleri ne varsa hepsi dışarıdan alınan bilgilerdir (Zeydan, 2016: 562). İlm-i nücûm (astroloji), ilm-i envâ' (meteoroloji), ilm-i hayl (at yetiştirme), ilm-i mehâbb-i rîyh (rüzgâr, fırtınanın esme yönünü bilme), ilm-i tıb, esâtir (mitoloji), kehânet, iyâfet,* falcılık, ferâset, kıyâfet (iz sürme) "başka milletlerden öğrenmekle" (İbn Haldun, 2009: II/727, 781-782.) beraber Câhiliye Araplarının bildikleri ilimlerdir.

Yukarıda sayılan ilimler ve bunların sağladığı bilgiler, bu bölgede yaşayan halkın tabiatları gereği günlük yaşamda kullandıkları pratik bilgilerdi. Bunlara ilim denmesinin sebebi, medenî toplumlarda bulunan ilimlere ve eğitime benzerlikleri itibariyledir (Hasan, 1991: 90; Zeydan, 2016: 561). Yoksa Câhiliye dönemi Arapları bu bilgileri okuldan öğrenmediler. Sahip oldukları bu bilgiler için ne kitap okudular ne de kitap yazdılar. Öyle ki Kur'an-ı Kerim Arapça'da kendisine el-Kitâb adı verilen ilk kitap olarak karşımıza çıkmaktadır (Goldziher, 2019: 48).

Câhiliye dönemindeki fikrî hayatın yansımaları şifahî anlatılarda kendini gösterir. Bunun dışında Câhiliye döneminde ilim ve felsefenin izine rastlanmaz (Adıvar, 1987: 74). İbn Haldun'un da belirttiği gibi bilgiler ancak meleke sayesinde elde edilir (İbn Haldun, 2009: II/743). Bu da öğretmeni ve öğretimi gerektirir. Oysa yukarıda anlatıldığı gibi İslam öncesi Arap toplumu okuldan ve eğitimden yoksun, temel okuma-yazma becerilerinden uzaktılar.

Yazılı imkânlardan mahrum olmaları nedeniyle Câhiliye Arapları, bilgilerin intikalinde ezberden nakletme (semâ) yöntemini kullanmışlardır. Bu sebeple Adonis, Arap şiirini "*okunmamış işitilmiş, yazılmamış söylenmiş*" (Adonis, 2014:13) şeklinde ifade eder. Sözlü kültürlerde bilginin saklanması ve gelecek kuşaklara aktarılması büyük ölçüde ezbere dayandığından, ezberlenecek bilgilerin ritimli olması belleğe önemli ölçüde yardımcı olmaktadır. İster nesir olsun ister şiir, Arapçada bütün lafızlar vezinlerden oluştuğu için ritimli bir yapıya sahiptir. Bu da seslerin daha kolay ezberlenmesine imkân sağlamaktadır.

Yazı gibi bir kayıt aracının neredeyse hiç bulunmaması Arap toplumunda şiiri, muhafaza edilmek istenen bilgileri korumanın ve nakletmenin en kolay yolu hâline getirmektedir. Adonis'e göre Arap şiiri şarkı olarak doğmuştur (Adonis, 2014:13). Ancak, şiire yalnızca bir ezgi gözüyle bakmak ya da onu bir coşku aracı görmek doğru değildir. Zira şiir aynı zamanda bir bilgi deposu ve kaynağıdır. Bu sebeple Câhiliye şiirlerine "*Arab'ın defteri*" adı verilmiştir. Hz. Ömer'in "*Şiir Arapların divanıdır.*" (Öğmüş, 2013: 19) sözünün de aynı anlamı ifade ettiği söylenebilir. İbn Haldun ise bu durumu şöyle ifade eder: "*Bilinmelidir ki şiir Arapların divanı olup bu divan onların bütün ilimlerini, tarihlerini ve hikmetlerini ihtiva eder. Öyle ki şiirler Arapların hata ve sevaplarının şahidi, kendilerine ait ilim ve hikmetlerin*

* Kuşların hareketlerini şans ya da şansızlığa yorma şeklindeki eski Arap geleneği.

birçoğunda müracaat ettikleri bir esas ve kaynak hâline gelmiştir (İbn Haldun, 2009: II/1052)." Bütün bunlar bize şiirin, Arapların kültürel serveti, birikimi ve arşivi olduğunu göstermektedir.

Sözlü kültürde bilginin ezbere dayanması, bununla birlikte insan hâfızasının zaafı ve yanlıları, işlenmek yerine bilginin kalıplara ve ritimlere mahkûm olması sözlü kültürün diğer sınırlılıkları arasında sayılabilir. Böyle bir ortamda, mevcudu koruma anlayışına dayalı muhafazakâr tutumun, ilim ve felsefe üretmeye imkân vermesi düşünülemez. Buna bağlı olarak, her ne kadar belli bir kültürel birikime sahip olsalar da İslam öncesi Arap toplumu bir medeniyet inşâ etmeyi başaramamıştır.

Elbette yazının etkisi bilginin kayıt altına alınması, gelişmesi ve bilimler üretmesindeki rolüyle sınırlı değildir. Bütün bunların yanında yazı, doğrudan doğruya eğitimi de etkileyen bir güce sahiptir. Yazıdan sonra artık eğitimin de bambaşka bir mecraya kaydığı söylenebilir. Nitekim Ong yazının eğitime etkisini şöyle dile getirir:

"Yazıyla birlikte, o zamana kadar sözlü gelenekte gerçekleştirilen etkinliklerin nitelikleri ve sonuçları üzerinde yazının egemen nüfusu başlamıştır. Yazı bir topluma girdiğinde ani bir şekilde bazı iletişim alanları ortaya çıkar ve bu yeni araçlar eski yöntemlerin yerini almaya başlar. Yeni alanlar ile kastım örneğin, eğitim için yazı tahtaları ve ders kitapları kullanan yepyeni bir eğitim ve öğretim biçiminin belirlenmesi ve yeni bir kurum ortaya çıkarmasıdır: Okul, öğretmenler ve öğrenciler (Ong, 2014: 187) ..."

Buraya kadar ortaya konan tablo, Câhiliye toplumunun gerçek anlamda formal bir eğitimden mahrum olduğunu ortaya koymaktadır. Bir okul çatısı altında, bir öğretmen rehberliğinde ve ders kitapları marifetiyle yapılan bir öğretimden İslam öncesi dönem için bahsetmenin imkânsız olduğu görülmektedir. Bütün bunlar da bizi Kur'anî bir niteleme olarak "ümmîlik" kavramına götürmektedir. İslam öncesi Arap toplumunun planlı bir eğitimden yoksun oluşunu anlatmada en doğru kavramlardan birinin "ümmîlik" olduğu söylenebilir.

Bizzat Kur'anî bir niteleme olan ümmîlik, genel olarak okuma-yazma bilmeyenler için kullanılan bir kavramdır (Bayraklı, 2001: I/511). İsfehânî [v.1108] az bir bilgiye sahip olmayı da ümmîlik kapsamı içerisinde değerlendirir. Fîrûzâbâdî [v. 1415] de ümmî kavramına okumayı ve yazmayı bilmeyen anlamı yükler. Ona göre ümmî "*okuyup yazmayı ta'lim ve taallüm eylemeyen taife içerisinde neş'et etmekle onlar gibi okuyup yazmayı bilmeyen, (eğitimden) nasibi olmayan ve böyle bir cibilliyet üzere neşv u nemâ bulan kişi*" (el-Fîrûzâbâdî, r. 1305: IV/177) demektir. Bunun yanında "annesinden doğduğu gibi kalmak", "tabiatı bozulmamış olmak" anlamları da bu kelimeye yüklenen anlamlar arasındadır (eş-Şâtîbî, 1997: II/109-112).

Arap toplumunu niteleyen bir sıfat olarak ümmîlik kavramı Kur'an-ı Kerim'de dört yerde karşımıza çıkmaktadır (el-Bakara 2/78), Âl-i İmrân 3/20, 75, el-Cum'a 62/2). Ayrıca Tirmizî'de geçen "*Ben ümmî bir topluma gönderildim.*" hadisinde de Mekke toplumunun "ümmî" olarak nitelendirildiği görülmektedir (et-Tirmizî, 1975: V/194). Kur'an'da geçen şekliyle ümmîlik kavramına genel olarak iki anlam yüklenir: Bunlardan birincisi, Ehl-i kitab'ın karşısında semâvî bir kitaba sahip olmayanlar anlamındaki ümmîliktir. Ehl-i kitâp kavramıyla Yahudî ve Hristiyanlar kastedilirken ümmîlik de İslam

öncesi Arap toplumunu ifade eder. İkinci anlam ise Arapların okur-yazar olmayan, eğitimsiz bir toplum oluşudur. Bayraklı, Bakara suresinin 78. ayetinde geçen “ümmiyyûn” kelimesinin, sonrasında gelen “Kitabı bilmezler.” ifadesi nedeniyle Arap toplumunun okur-yazar olmayan bir toplum olduğu anlayışını desteklediğini belirtir (Bayraklı, 2001: I/511). Buhârî’de geçen “Biz ümmî bir toplumuz. Hesap, kitap nedir bilmeyiz.” (el-Buhârî, 1993: II/675) hadisinde de aynı anlamın vurgulandığı söylenebilir. Nassların tespit ettiği bu durum, tarihî kaynaklar ve araştırmalar tarafından da teyit edilmektedir (Ali, 1993: VIII/91; Dağ & Öymen, 1974: 29; Zeydan, 2016: 561).

Yukarıda sayılanlar bize İslam öncesi Arap toplumunda ilim ve eğitim geleneğine dair neredeyse hiçbir ize rastlanmadığını açıkça ortaya koymaktadır. İlim ve eğitim yoksunluğunun bir ifadesi olarak kullanılagelen “câhiliye”, “sözlü kültür” ve “ümmîlik” kavramları da bu durumun açık delilleridir.

İslam’dan Sonra İlim ve Eğitim Anlayışı

İslam’dan önceki Arap toplumu ilmi ve eğitimi ne kadar öteleyen bir tavır sergilemişse, İslam dini bir o kadar ilmi ve eğitimi önceleyen bir tutum ortaya koymuştur. Kur’an’ın ve dolayısıyla İslam eğitiminin ilk dersi ve mesajları olan Alak suresinin ilk beş ayetinden başlamak üzere İslam dini en başından itibaren ilmi ve eğitimi merkeze aldığı söylenebilir (Gündoğdu, 2021). İlk vahyin yoğun eğitim içeriği ve sonraki ayetlerde vurgulu bir şekilde ilmin ve eğitimin yüceltilmesi İslam’ın birincil kaynağı olan Kur’an’ı İslam toplumlarındaki ilim ve eğitim hareketliliğinin temel motivasyonu haline getirir.

İslam vahyinin ilk muhatabı ve mübelliği olarak Hz. Peygamber de Kur’an’ın mesajlarına uygun olarak İslam’ın ilk öğretmeni olmuştur. Hamidullah’a göre zaten ilahî mesaj getiren bir peygamberin içinde faaliyet gösterdiği insan topluluğunu eğitim ve öğretime tâbi tutmaktan daha önemli bir vazifesi de yoktur (Hamidullah, 1991: II/766). Hz. Peygamber de öğretmen vasfıyla her eğitim fırsatını değerlendirerek bizzat kendi rehberlik ve önderliğinde büyük bir ilim ve öğrenme seferberliği başlatmıştır. Mekke sürecinde Dâru’l-Erkâm’ı bir ev olmanın ötesine taşıyan, hicretten sonra Mescid-i Nebevî’yi ibadet yeri olması yanında büyük bir okula çeviren bu anlayışın açık yansımalarıdır. Tarihçi Belâzurî Hz. Peygamber’in henüz sağlığında Medine’de dokuz mescid bulunduğunu belirtir (el-Belâzurî, 2018: I/480). Hamidullah’a göre bu mescidler ibadethane olması yanında birer okul hizmeti de vermiştir (Hamidullah, 1991: II/771). Henüz medrese geleneği teşekkül etmeden önce mescidler birer okul vazifesi görmüştür. Bununla birlikte eğitim faaliyetleri yalnızca mescitlerle sınırlı kalmamıştır. Mescidlerin dışında saray okulları, kitapçı dükkânları, âlimlerin evleri, tertiplenen ilim ve edep meclisleri, hanlar, hatta arı dil açısından çölde yaşayan bedevilerin kabile ortamı bile İslam toplumlarında ilim ve eğitim hizmeti veren mekânlar olmuştur (Çelebi, 1988: 35-71; Dağ & Öymen, 1974: 78-99; Gözütok, 2012: 281-290).

Bu ilmi hareketlilik içinde pek çok ilim ve eğitim geleneği de doğal olarak oluşmaya başlamıştır. Vakıf, icâzet, isnâd, ilk ders ve münazara geleneği gibi başta hadisler olmak üzere tüm hikmeti (Özşenel, 1996) cem etmek için yapılan ilim ve eğitim seyahatleri de İslam toplumlarında oldukça etkili olmuş bir “rihle” geleneği oluşturmuştur.

Bu çalışmada hadis-eğitim ilişkisi bağlamında rihle geleneği incelenecektir. Hatîb el-Bağdâdî'nin "*er-Rihle*" eseri üzerinden nitel bir araştırma olarak Hz. Peygamber'in sözlerinin ilim ve eğitim yolculuklarına dair nasıl bir etki oluşturduğu bu çalışmanın temel sorusunu oluşturmaktadır.

Rihle Geleneği

Sözlükte "yola koyulmak; bir şeyin sırtına binmek" anlamlarındaki r-h-l kökünden türeyen rihle kelimesi, terim olarak "hadis öğrenmek (talebü'l-hadîs) ve râvi hakkında bilgi edinmek için seyahate çıkma" mânasında "*er-rihle fi talebi'l-hadîs*" şeklinde kullanılır. Bu yolculuğa çıkan kimseye râhil, bu maksatla çok yolculuk yapanlara rahhâle, ruhle, cevvalê, tavnâfî'l-ekâlîm denir (Hatipoğlu, 2008: XXXV/106-108).

Rihlenin dinî dayanağı olarak hem Kur'an-ı Kerim'den hem de hadislerden deliller getirilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığı üzere Hz. Mûsâ'nın bir gençle ilim yolculuğuna çıkması (el-Kehf 18/60-82) rihlenin Kitap'tan delili kabul edilmektedir. Bu delil, Hatîb el-Bağdâdî'nin konu hakkında yazdığı eserin ikinci bölümünde müstakil olarak ele alınmaktadır (el-Bağdâdî, 1975: 97-108). Müellif burada Hz. Mûsâ'nın sefer ve yolculuğa katlanmasını, zorluk ve sıkıntı çekmesine rağmen Hızır'a saygı ve tevazu içinde sabretmesini ilmin ve ilim ehlinin İslam'daki yüksek mevki olarak yorumlamaktadır. Zira kendisi bir peygamber olmasına rağmen kendinde olmayan bir ilmi alabilmek için ilim yolculuğuna çıkmakta ve bu ilmi alabilmek adına da türlü zorluklara katlanmaktadır. Müellif eserinde bu örneğe uygun olarak önce sahabenin sonrasında tâbiûn âlimlerinin Hz. Mûsâ örneğinde olduğu gibi ilim/hadis öğrenmek için uzak beldelere yolculuk yaptığını belirtir. Böylelikle Hatîb el-Bağdâdî Kehf suresinde geçen bu olayı rihle geleneğine Kur'an-ı Kerim'den bir delil olarak sunmaktadır.

Rihlenin hadislerden delili olarak pek çok örnek sunulabilir. Bir bedevînin Hz. Peygamber'e gelerek elçisinin söylediği sözleri bizzat tahkik etmesi hadislerden getirilen dinî delillerden bir tanesidir. Buhârî ise *Sahîh*'inde, bir kadının Ukbe b. Hâris'e hem kendisine hem yeni evlendiği hanımına süt emzirdiğini söylemesi üzerine onun bu iddiayı Hz. Peygamber'e sormaya gelişini rihleye delil gösterir (Hatipoğlu, 2008).

Hadis senedlerinde âlî isnâd elde etmek ise rihle geleneğinin akli delili olarak kabul edilmektedir. Âlî isnâd sayesinde seneddeki râvî sayısının azalması beraberinde rivâyetteki hata riskini de en aza indireceğinden böyle bir maksatla seyahat yapılması teknik olarak desteklenmiştir. Hatîb el-Bağdâdî *er-Rihle* adlı eserinin beşinci bölümünde bu gerekçeye de yer verir (el-Bağdâdî, 1975: 166-185).

Bir terim olarak yukarıda belirtilen amaçla yapılan "rihle"ler daha sonraki bir vakıa olmakla beraber, esasen bu türden seyahatlerin Hz. Peygamber hayattayken başladığı görülmektedir. Medine'den uzak coğrafyalarda yaşayan Müslümanlar ferdî olarak ya da gruplar halinde İslam'ı öğrenmek amacıyla Hz. Peygamber'i ziyaret ettikleri bilinmektedir. *Tabakât* yazarı İbn Sa'd, yapılan bu ziyaretleri eserinde tafsilatıyla anlatmaktadır (İbn Sa'd, 2015: I/279-343). Gerek hadis literatürü gerekse tarih kaynakları bu tarz ziyaret ve seyahatlerin sıklıkla gerçekleştiğini göstermektedir.

Şüphesiz Hz. Peygamber hayattayken sahabenin ondan İslam'ı öğrenme çabası, hatta bu uğurda uzun seyahatler yapması onun vefatından sonra da devam etmiştir. Ebü'd-Derdâ'nın rivâyet ettiği bir hadise

göre Hz. Peygamber “*Muhakkak âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler ne dinar ne de dirhem miras bırakırlar. Onlar ilmi miras bırakırlar. Kim bu miras(tan pay) alırsa büyük bir pay almış olur.*” (et-Tirmizî, 1975: V/48) buyurmuştur. Bu hadisin anlamına uygun olarak da sahabe bu ilmi mirası koruma ve muhafaza etme çabasına girişmiştir. Hz. Peygamber’den kalan bu mirası yitirme kaygısının pek çok hadise konu olduğu görülmektedir. Câbir b. Abdillâh’tan nakledilen bir rivâyete göre hadis için yapılan seyahatin nedeni, hadisin zayı olması korkusudur. Rivâyette geçen “*Allah elçisinden işittiğin bir hadis bilgisi bana ulaştı. Bu hadisi işitmeden ölüp gitmekten veya senin ölmenden korktum.*” (el-Bağdâdî, 1975: 110) ifadesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bir başka rivâyette dile getirilen “*Bana Hz. Ali’den bir hadis ulaştı. Ölürsa ondan başkasının yanında hadisi bulamam diye korktum.*” (el-Bağdâdî, 1975: 130) ifadesi benzer bir kaygıyı dile getirmektedir.

Hz. Peygamber’in vefatından sonra sahabenin azımsanmayacak bir kısmının İslâm’ı yaymak maksadıyla Medine dışına çıkmaları ve farklı şehir ya da ülkelerde yaşamaya başlamaları bu durumu bir hayli zorlaştırmaktaydı. Bir sahabînin bilmediği ya da bildiği halde sonradan hakkında tereddüde düştüğü bir hadisi, o hadisi bilen başka bir sahabîden işitmek için seyahatler yaptığı kaynaklarda zikredilmektedir. Örnek vermek gerekirse Medine’de yaşayan Ebû Eyyûb el-Ensârî, bildiği ancak hakkında şüpheye düştüğü bir hadisi işitmek için Mısır’da yaşayan Ukbe b. Âmir’in yanına Mısır’a gitmiştir. Hadisi dinler dinlemez de hiç beklemeden hemen yola koyulmuştur (ez-Zehabî, 2019, s. 154; İbn Abdî’l-berr, 2015: 119).

Sahabenin tek bir hadis için bile yaptığı bu türden seyahatler, Sahabe örneğine uygun olarak tâbiûn döneminde de artarak devam etmiştir (Koçyiğit, 2021: 121). Esasen bilinen anlamıyla yani rivâyet almak ya da bildiği bir rivâyeti teyit maksatlı yapılan rihle tâbiûn dönemine rastlar (Hatipoğlu, 2008: 106-108). Tâbiûn nesli, Hz. Peygamber’in geride bıraktığı ilmi kaybolmadan kayıt altına alabilmek için (Touati, 2021: 31) çeşitli şehirlere ve ülkelere dağılmış sahabeyi ziyaret edip hadisleri toplamaya başladılar. Bu konudaki kararlılıklarının bir ifadesi olarak da Saîd b. el-Müseyyeb “tek bir hadis için günlerce yürüdüğünü”, Mesrûk b. el-Ecda’nın da “bir harf için bile yolculuk ettiğini” dile getirmiştir (İbn Abdî’l-berr, 2015:119). Şa’bî de bu konuda “Eğer bir adam, tek bir hikmetli sözü işitmek için Şam’ın en uzak köşesinden Yemen’in en uzak köşesine yolculuk yapsa, ben onun bu yolculuğunu zayı olmuş görmem.” (İbn Abdî’l-berr, 2015: 120) diyerek Hz. Peygamber’in mirasını koruma ve kayıt altına alma konusundaki gayretlerinin büyüklüğünü belirtir. Yapılan araştırmalar da çok geniş coğrafyaları kapsayan bu türden seyahatlerin varlığını teyit etmektedir (Açikel, 2019: 129-150).

Hz. Peygamber’in sözlerini işitmek için henüz o hayattayken başlayan seyahatler, vefatından sonra da sahabenin kendi arasında da devam etmiştir. Ama bugün esasen “rihle” kapsamında değerlendirilen yolculuklar daha çok tâbiûn döneminde gerçekleştirilmiştir. Peki, gerek sahabeyi gerekse tabiin neslini böyle bir yolculuğa iten temel faktör neydi? Neden ilk iki nesil böylesine bir tedvîn çabasına girişmiştir? Bunun nedenini hadislerin İslâm’daki kaynaklık değerinde aramak gerekir.

Kur’an İslâm’ın ana kaynağı, Müslümanların inanç ve yaşam biçimleri için temel hareket noktasıdır. Kaynaklık değerine uygun olarak da Kur’an, henüz Hz. Peygamber hayattayken hakkında hiç şüpheye mahal bırakmayacak şekilde kayıt altına alınmıştır.

Tüm Müslümanların İslam'ın temel kaynağı olma konusunda ittifak ettiği Kur'an, aynı zamanda Kur'an'ın mübelliği olan elçiye de itaati emretmektedir. Müslümanlar için Hz. Peygamber'e tâbi olmanın gerekliliği, onun davranışlarındaki örneklik özelliğine dikkat çeken (el-Ahzâb 33/21), ona uymayı (Âl-i İmrân 3/31) ve itaati (Âl-i İmrân 3/32) emreden, kendisine Kur'an'ı açıklama görevinin verildiğini ifade eden (en-Nahl 16/44) âyetlerden açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in kitabı ve hikmeti öğrettiğini bildiren âyetlerde geçen "hikmet" kelimesinin İslâm'da dinî bilgiyi belirlemede Hz. Peygamber'in rolüne, dolayısıyla sünnete işaret ettiği bazı âlimlerce dile getirilmiştir (eş-Şâfiî, 2021: 51).⁴ Bu âyetler ve Hz. Peygamber'in konuya ilişkin sözleri ışığında onun 23 yıllık peygamberlik dönemi boyunca Kur'an-ı Kerim'i açıklayıp uygulayan söz ve davranışları dinî hükümlerin ikinci kaynağı olarak algılanmış, daha sonra Kur'an ve Sünnet şeklinde ifade edilen bu ilke bütün İslâm mezheplerinin ittifak ettiği bir temel sayılmıştır (Bedir, 2010: 150-153; el-Bağdâdî, 2022, s. I/212; el-Karadâvî, 1993: 125).

Allah'ın kendisine itaatle eş tuttuğu peygambere itaat anlayışı (el-Faruki & el-Faruki, 1999: 129), sonraki nesilleri Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini toplama, bir araya getirme konusunda olağanüstü bir çabaya girişmelerine neden olmuştur.⁵ Tek bir hadis için bile yapılan uzun ve zorlu yolculuklar, Hz. Peygamber'in ve dolayısıyla hadislerin İslam'daki yüksek yeri ve konumuyla ilgilidir. Tür ve içeriğine bakılmaksızın bütün hadisler böyle bir seyahatin temel nedeni olabiliyordu. Ancak kimi hadisler var ki içeriği itibarıyla de Müslümanları doğrudan ve açık bir şekilde ilmi arama, uygulama ve yayma çabasına itmektedir. Bu hadislerin başında da "*İlim Çin'de de olsa arayınız.*" (el-Bezzâr, 2009, s. I/164) hadisi gelmektedir.⁶

Böyle bir ilim ve eğitim geleneğinin oluşmasına hadislerin etkisini görebilmek için Hatîb el-Bağdâdî'nin "*er-Rihle fi talebi'l-hadîs*" isimli eseri incelemek yeterli olacaktır. Hadis ilminde rihle geleneğini konu edinen en önemli eser, Hatîb el-Bağdâdî'nin bahsi geçen eseri kabul edilmektedir (Hatipoğlu, 2008: 106-108).

Eserde müellif senedleri ile birlikte seksen bir rivâyeti beş bölüm halinde incelemiştir. 28 rivâyete yer verilen ilk bölümde genel olarak ilim talep etmenin ve özelde de ilmin ve hadislerin muhafazasında ehl-i hadisin önemine işaret edilmiştir. Enes b. Mâlik'ten rivâyetle nakledilen "*İlim Çin'de bile olsa arayınız. Çünkü ilim öğrenmek her Müslümana farzdır.*" hadisi birinci bölümdeki ilk üç rivâyet olarak karşımıza çıkmaktadır (el-Bağdâdî, 1975: 72-76).

Müellifin eserine böyle bir rivâyetle başlaması, İslam'ın ilme ve eğitime verdiği önemin bir tezahürü olarak yorumlanabilir. Zira gerek Kur'an-ı Kerim gerekse hadisler güçlü bir ilim ve eğitim vurgusuna sahiptir (Halstead, 2004). Hadisler açısından meseleye bakıldığında, bahsi geçen hadis, bu konudaki

⁴ Şâfiî'de Sünnet-Hikmet ilişkisi hakkında geniş bilgi için bkz. (Bayraktutar, 2015: 68-71).

⁵ İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîs* isimli eserinde belde belde dolaşarak hadis toplama işinde ya aşırıya kaçarak "ehem- mühim" çizgisinin yitirildiği ya da bunu şöret, öne çıkma gibi nefsi maksatlarla yapıldığı yönünde eleştiriler getirmektedir (İbnü'l-Cevzî, 2005: 148-155).

⁶ Bu çalışmada hadisler, sened-metin tekniği açısından ele alınmayıp, İslam eğitim geleneğine tesir etmesi yönüyle incelenmiştir.

en önemli hadislerden biri olarak kabul edilebilir. Klasik kaynaklar incelendiğinde görülecektir ki İslam’da ilmin ve eğitimin önemi bağlamında en sıklıkla başvurulmuş hadisler arasında yer almaktadır. Örnek vermek gerekirse “*Ta’lîmü’l-müteallim*” yazarı İmam Zernûcî eserine bu hadisle başlamaktadır (ez-Zernûcî, 2019: 15). *Minhâcü’l-müteallim* isimli eser de İslam’da ilmin önemini belirten hadislerin ilki olarak bu hadisi zikretmiştir (Anonim, t.y.: 16). Son olarak Gazzâlî de *İhyâ’*ın ilk bölümü olan “*Kitâbü’l-ilm*”de ilmin önemi bağlamında aynı hadise yer vermiştir (el-Gazzâlî, 2020: 39). Bu hadisin bir neticesi olarak da ilim seyahatlerinin Orta Çağ İslam âlimlerinin birinci motifi olduğu söylenebilir. Netton’a göre bunda Hz. Peygamber’in “*Çin’e kadar bile bilgi aramalarını tavsiye etmesi*” belirleyici konumdadır (Netton, 2006: x).

Müellifin ilk bölümde yer verdiği bir diğer üç rivâyet (4-6. rivâyetler) hem İslam’ın ilme ve eğitime bakışını yansıtmakta hem de bu uğurda yapılan yolculukları ele almaktadır. Rivâyete göre Ebü’d-Derdâ Dımaşk Mescidi’nde oturken Medine’den geldiğini söyleyen birisi, Ebü’d-Derdâ’ya rivâyet ettiği hadisi öğrenmek için geldiğini söyler. Ebü’d-Derdâ Şam’a asıl geliş nedeninin ticaret ya da başka bir neden olup olmadığını sorduktan sonra bahsi geçen kişinin geliş nedeninin yalnızca bu hadis olduğunu öğrenir ve Hz. Peygamber’den işittiği şu hadisi nakleder (el-Bağdâdî, 1975: 78-79):

“Kim ilim için yola çıkarsa Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Melekler, hoşnutluklarından dolayı ilim talebesine kanatlarını serer. Âlimin, âbide üstünlüğü, ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Sudaki balıklara varıncaya kadar yer ve gök ehli âlim kişinin başlanması için Allaha yakarır. Kuşkusuz âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler miras olarak ne altın ne de gümüş bırakmışlardır; onların bıraktıkları yegâne miras ilimdir. Dolayısıyla kim onu alırsa büyük bir pay almış olur.”

Görüldüğü üzere bu hadis, İslam’ın ilme müspet yaklaşımının açık bir ifadesi olduğu gibi bunun ilk nesiller tarafından doğru anlaşılıp kararlı bir şekilde tatbik edildiğini de göstermektedir. Gazzâlî’nin *Fâtihatü’l-ulûm* eserinde de “İlim tahsilinin fazileti” bağlamında aynı hadise yer verdiği görülmektedir (el-Gazzâlî, 201: 19-20). Bahsi geçen hadis aynıyla İmam Nevevî’nin öğretmenlik ve öğrencilik adabına dair yazmış olduğu metinde ilim ve eğitim vurgusu olarak yer almaktadır (en-Nevevî, 1987: 13). Daha kısa şekliyle geç dönem eğitim klasiklerinden *Bülûğu aksa’l-merâm*’da da aynı hadisin zikredildiği görülmektedir (et-Tarnabâtî, 2019: 74-75). Hadisi nakleden Ebü’d-Derdâ’nın Medine’den gelen ziyaretçisinin tek bir hadis için gelmesine hayret ettiği görülmektedir. Ancak bu örnek, sahabe neslinden başlamak üzere özellikle tâbiûn neslinin hadislerin koruma ve kayıt altına alınması için gösterdiği üstün çabanın ve sonrasında oluşacak büyük bir eğitim geleneğinin küçük bir örneğidir. Müellif bu rivâyete yer vererek İslam’ın ilme karşı tutumunu ortaya koyarken eserin temel problemi olan “rihle” geleneğine de geçiş yapmaktadır. Bu hadis İslam’ın ilme verdiği önemi gösterdiği gibi ilk nesillerin ilim ve eğitim için seyahat etmelerinin de önemli bir dayanağını oluşturmaktadır. Hz. Peygamber bu hadiste kendisinin yegâne mirası olan ilmi ümmetin sahiplenmesini istemektedir. Bu mirası elde etmek de Orta Çağ koşullarında genellikle uzun seyahatleri gerektirmekteydi.

Hatîb el-Bağdâdî'nin ilk bölümde yer verdiği 7. rivâyet de yine ilmin önemi ve bunun için yapılan seyahatin kıymetini ihtiva eder (el-Bağdâdî, 1975: 83): "*Kim ilim için yola çıkarsa Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Melekler, hoşnutluklarından dolayı ilim talebesine kanatlarını serer.*" Bu rivâyet Zirr b. Hubeyş'in ilim öğrenmek maksadıyla Safvân b. Assâl'ın yanına gitmesi üzerine nakledilmiştir. Yine bu hadisin İslam eğitim klasiklerinde ilim ve eğitim vurgusu bağlamında yer aldığı görülmektedir (en-Nevevî, 1987: 15). Görüldüğü üzere zikredilen bu rivâyette de hem ilmin önemi vurgulanmakta hem de ilim için yapılan yolculuk teşvik edilmektedir.

Sonuç

İslam öncesi Arap toplumunun ilim ve eğitim durumu dikkate alındığında, İslam'ın ilim ve eğitim vurgusu çok belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Gerek Kur'an-ı Kerim gerekse hadisler ilme çok büyük bir değer atfetmiş, İslam âlimleri de ilmi farz olan ibadetten sonra en büyük amel olarak nitelemişlerdir. Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci kaynak kabul edilen hadisler de gerek sahabe nesli, özellikle de tâbiûn tarafından büyük bir titizlikle korunmaya çalışılmış, bunun için uzun seyahatler göze alınmıştır.

Bugün büyük bir ilim ve eğitim geleneği olarak zikrettiğimiz "rihle" ameliyesi, en başta hadis âlimlerinin Hz. Peygamber'in bir miras olarak ümmetine bıraktığı hadisleri tedvin ve tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur. İçeriğine bakılmaksızın Hz. Peygamber'e ait olduğu bilinen/düşünülen her söz, en kuzeyden en güneye yapılacak uzun ve zorlu bir seyahatin yegâne sebebi olabilmektedir. Ancak öyle hadisler vardır ki bunlar doğrudan ilmi teşvik eden ve bunun için gerektiğinde meşakkatli yolculukları tavsiye eden içeriğe sahiptir. Bütün bunlar da göstermektedir ki İslam ümmetinin Hz. Peygamber'e duyduğu büyük bağlılık, onun sözlerine gösterdiği büyük ihtimam, Müslüman yaşamının her alanında olduğu gibi bir ilim ve eğitim geleneği olarak "rihle"nin teşekkülünde de temel belirleyici ve yönlendirici unsur olmuştur.

Hatîp el-Bağdâdî'nin bizzat "*er-Rihle*" isimli bir eser te'lif etmesi ve eserinin en başında da Hz. Peygamber'in sözlerini buna dayanak göstermesi, hadîs-eğitim ilişkisinin açık bir delili olarak kabul edilebileceği gibi, hadislerin büyük bir eğitim geleneği oluşturmaktaki rolünü açıkça gözler önüne sermektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"İslam Eğitim Geleneğinin Teşekkülünde Hadislerin Etkisi: Rihle Örneği" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Açıklık, Y. (2019). *Hadisler Uğruna İlmî Seyahatler Rihle* (R. Kazan, Ed.; 2. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Adivar, A. A. (1987). *Tarih Boyunca İlim ve Din*. Remzi Kitabevi.
- Adonis. (2014). *Arap Poetikası* (E. İşler, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, C. (1993). *El-Mufasssal fi târihi'l-Arab kable'l-İslâm* (D. Hazer & F. Zengin, Çev.).
- Anonim. (t.y.). *Minhâcü'l-müteallim* (Y. V. Yavuz, Çev.). Feyiz Yayınları.

- Bayraklı, B. (2001). *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. Bayraklı Yayınları.
- Bayraktutar, M. (2015). *İmâm Şâfiî'nin Hadis Yorum Metodolojisi*. Otto Yayınları.
- Bedir, M. (2010). *Sünnet. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 38)*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelebi, A. (1988). *İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi (A. Yardım, Çev.)*. Damla Yayınevi.
- Dağ, M., & Öymen, H. R. (1974). *İslam Eğitim Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi.
- el-Bağdâdî, H. (1975). *Er-Rihle fî talebi'l-hadîs*.
- el-Bağdâdî, H. (2022). *El-Fakîh ve'l-mütefakkîh (M. Bayraktutar & S. Gürses, Çev.)*. Beka Yayınları.
- el-Belâzurî, A. B. Y. (t.y.). *Fütûhu'l-büldân*. Müessesetü'l-meârif.
- el-Belâzurî, A. B. Y. (2018). *Hz. Peygamber'in (s.a.v) Hayatı ve Şahsiyeti (H. Akdemir, Çev.)*. İlk Harf Yayınevi.
- el-Bezzâr, E. B. A. b. A. b. A. (2009). *Müsned*. Mektebetü'l-ulum ve'l-hikem.
- el-Buhârî, E. A. M. b. İ. b. İ. el-Cu'fî. (1993). *Sahîh (5. bs)*. Dâru İbn Kesir, Dâru'l-Yemame.
- el-Farukî, L. L., & el-Farukî, İ. R. (1999). *İslam Kültür Atlası (M. O. Kibaroglu & Z. Kibaroglu, Çev.)*. İnkılab Yayınları.
- el-Fîrûzâbâdî, E.-T. (1305). *El-Kâmûsu'l-muhît*. Cemal Efendi Matbaası.
- el-Gazzâlî, E. H. (2015). *Fâtihatü'l-Ulûm (H. Zavalısız, Çev.)*. Bilsam Yayınları.
- el-Gazzâlî, E. H. (2020). *İlmin Fazileti (İlim Kitabı)*. Çelik Yayınevi.
- el-İsfehânî, R. (1996). *El-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Kahraman Yayınları.
- el-Karadâvî, Y. (1993). *Sünneti Anlamada Yöntem (B. Erul, Çev.)*. Rey Yayıncılık.
- en-Nevevî, E. Z. (1987). *Âdâbü'l-âlim ve'l-müteallim*. Mektebetü's-sahâbe.
- eş-Şâfiî, M. b. İ. (2021). *Er-Risâle (İ. Çalışkan & A. Şener, Çev.)*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- eş-Şâtîbî, E. İ. (1997). *El-Muvâfakât*. Dâru İbn Affan.
- et-Tarnabâtî, M. b. M. (2019). *Bülûğu aksa'l-merâm (M. Ş. Aydın, Çev.)*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- et-Tirmizî, E. İ. M. b. İ. b. S. (1975). *Sünen (2. bs)*. Mektebetü ve matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- ez-Zehabî, İ. (2019). *İlmi Böyle Tahsil Ettiler (M. Ateş, Çev.)*. Beka Yayınları.
- ez-Zernûcî, B. (2019). *Ta'limü'l-müteallim (Ö. F. Kasadar, Çev.)*. Ravza Yayınları.
- Goldziher, I. (2019). *Klasik Arap Literatürü (R. Er & A. Yüksel, Çev.)*. Vadi Yayınları.
- Goody, J. (2017). *Mit, Ritüel ve Söz (D. Sezgi, Çev.)*. Küre Yayınları.
- Gözütok, Ş. (2012). *İslam'ın Altın Çağında İlim*. Nesil Yayınları.

Gündoğdu, Y. B. (2021). *Alak Suresinin İlk Beş Ayetinin Eğitimsel Değeri* (3. bs). Nobel Yayınları.

Halstead, J. M. (2004). An Islamic concept of education. *Comparative Education*, 40(4), 517-529.

<https://doi.org/10.1080/0305006042000284510>

Hamidullah, M. (1991). *İslam Peygamberi* (5. bs). İrfan Yayıncılık.

Hasan, İ. H. (1991). *İslam Tarihi* (İ. Yiğit & S. Gümüş, Çev.). Kayıhan Yayınları.

Hatipoğlu, İ. (2008). Rihle. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 35). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Hitti, P. K. (1995). *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi* (S. Tuğ, Çev.). İFAV Yayınları.

Izutsu, T. (2013). *Kur'an'da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar* (S. Ayaz, Çev.). Pınar Yayınları.

İbn Abdî'l-berr, E. Ö. (2015). *Camîu beyanî'l-ilmî ve fadlîhi*. Karınca Polen Yayınları.

İbn Haldun. (2009). *Mukaddime* (S. Uludağ, Ed.; 6. bs). Dergâh Yayınları.

İbn Manzûr. (t.y.). *Lisânü'l-Arab*. Dâru'l-meârif.

İbn Sa'd, E. A. (2015). *Tabakât* (Heyet, Çev.). Siyer Yayınları.

İbnü'l-Cevzî, E.-F. (2005). *Şeytanın Ayartması Telbîs-i İblîs* (2. bs). Elif Yayınları.

Koçyiğit, T. (2021). *Hadis Tarihi*. Diyanet Vakfı Yayınları.

Netton, I. R. (2006). *Golden Roads: Migration, Pilgrimage and Travel in Mediaeval and Modern Islam*. Routledge Curzon.

Ong, W. J. (2014). *Sözlü ve Yazılı Kültür* (S. P. Banon, Çev.). Metis Yayınları.

Öğmüş, H. (2013). *Cahiliyye Döneminde Araplar*. İz Yayıncılık.

Özşenel, M. (1996). Hikmet hadisi üzerine bir inceleme. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 2, Art. 2.

Şerif, M. M. (Ed.). (1991). *İslam Düşüncesi Tarihi*. İnsan Yayınları.

Touati, H. (2021). *Ortaçağda İslam ve Seyahat* (A. Berktay, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Zeydan, C. (2016). *İslam Uygarlıkları Tarihi* (N. Gök, Çev.). İletişim Yayınları.

Extended Abstract

The most important concept that best describes the life of the Arabs before Islam is the concept of "Jahiliyya". Two other important concepts reflecting the period are "illiteracy" and "oral culture". Being "ummi" refers to illiteracy, and oral culture refers to the absence of written records. When the pre-Islamic period is examined, it is understood that literacy was limited to a small number of people in trade centers. According to historian Belazuri, the number of literate people in Mecca, which is the religion and trade center of the Arabian Peninsula, was 17, and 12 in another important city, Yathrib (Medina). It is not possible to talk about an education system established in Arabia in this period. The only institution that can be referred to as an educational institution was

the “küttap”. When the number of literate people in that period is considered, it can be argued that the effect of these institutions in society was quite low. However, it is also known that poetry and rhetoric showed great development in the pre-Islamic period. The prevalence of poetry and oratory in this period was mainly because of the low relationship of society with writing and education. As a society that lacked writing, the Arabs of Jahiliyya sought to preserve all their knowledge through poems. When compared to the pre-Islamic period, the Islamic period was a period in which education, literacy and written culture spread and developed at a rapid pace. Starting from the first revelation, the strong emphasis on knowledge and education of the Qur’an, combined with the example and encouragement of the Prophet, great developments were experienced in the field of education. The Prophet described himself as an educator, and some of the words of him that were recorded in the literature paved the way for the formation of great educational traditions for the future. Like foundations, ijazet, isnad, “the initial lesson” and debate tradition, scientific and educational travels turned into an educational tradition that was very effective in medieval Islamic societies. The word “rihla”, which is derived from the root r-h-l meaning “to ride on something, to set off” in the dictionary, is used as “al-Rihla fi Talab al-Hadith” meaning “to go on a journey to learn Hadith and learn about the narrator”. Evidence is brought from both the Qur’an and Hadiths as the religious basis of rihla. As it is mentioned in the Qur’an, the fact that Moses went on a journey of knowledge with a young man is accepted as evidence of “rihla” from the Qur’an. In Hadith sources, more evidence can be presented for rihla. In Hadith, obtaining “ali isnad” is accepted as the rational proof of the rihla tradition. Traveling for such a purpose was technically supported, because the decreased number of narrators in the isna with ali isnad would minimize the risk of error in narrations. As a term, although “rihla” is a later fact, it is mainly because such travels started when the Prophet was alive. The travels of a Companion to hear a Hadith that he did not know or that he had doubt about after knowing it, from another Companion who knew that specific Hadith, are mentioned in the sources. Rihla coincides with the Tabiun period with its known meaning. The generation of Tabiun, visited the Companions scattered in various cities and countries and began to collect hadiths to record the knowledge that the Prophet left behind before it was lost. The question of “What was the main motivation behind the rihla, which was an important tool for acquiring knowledge and education in medieval Islamic societies? is important in this respect. The question of whether the Hadiths, which are the second source of religion, have an effect on the formation of such a science and education tradition, is also the main question of the present study. The answer to this question was sought based on the book “Ar-Rihla” of Hatib al-Baghdadi, who was one of the 11th-Century Islamic Hadith scholars. The most important work that discussed the tradition of rihla in the science of Hadith was considered to be the aforementioned work of Hatib el-Baghdadi. In this work, the author analyzed 81 narrations in 5 parts, together with their bases. In the first part, which includes 28 narrations, the importance of demanding knowledge is pointed out. The Hadith narrated from Enes b. Malik, “Search for knowledge even if it is in China. Because learning knowledge is obligatory for every Muslim!” The Hadith is considered as the first three narrations in the first chapter. The fact that the author started his work with such a narration can be interpreted as a reflection of the importance Islam gives to science and education. The 7th Hadith in the first chapter has a similar content to those mentioned in 4-6th Hadiths. When the first seven narrations in the first chapter are evaluated together, it is seen that both Islam’s positive view of science and education attracts attention and that travels made for this purpose are encouraged. The fact that the Hadiths, which Hatib al-Baghdadi used as a basis for his scientific journeys, also found a place in Islamic education classics, is evidence strengthening the effect of Hadiths on the understanding of Islamic science and education. The fact that the author himself wrote a work called Ar-Rihla and included the Hadiths mentioned as the first narrations can be interpreted as the clear effect of Hadiths on the formation of rihla as an educational tradition.

